

Et unikt retsvæsen

*Af Maria Løkke Rasmussen, pædagogisk konsulent for Retten i Grønland, seniorrådgiver, Institut for menneskerettigheder
April 2015*

I det grønlandske retsvæsen bruger man ikke begrebet straf, og de kriminelle kommer ikke i fængsel, men i anstalten. I kredsretten har dommer, forsvarer og anklager ikke en juridisk uddannelse og man taler både dansk og grønlandsk i retten. Selvom det grønlandske retsvæsen er en del af det danske retsvæsen, er det også helt sit eget, og er både blevet kaldt blødsødent og verdens mest humane retsvæsen.

Kredsretterne er hovedpulsåren i Grønlands domstole. Ved de fire kredsretter i Nuuk, Illulissat, Sisi-miut og Qaqortoq starter 95% af alle sager i det geografisk enorme, men tyndt befolkede land. Alle kredsretter har afdelinger i de mindre byer. Men i kredsretten har dommer, anklager og forsvarer ikke en juridisk uddannelse. De er istedet lægfolk med en særlig skræddersyet uddannelse bag sig.

Indtil for nylig kunne kun særligt komplicerede sager startes ved Retten i Grønland, der bemandedes af jurister. Men pr. 1. juli 2014 blev alle almindelige civile sager midlertidigt flyttet til Grønland fordi de hobede sig op i kredsretterne som ikke kunne nå at behandle dem alle.

Selvom det grønlandske retsvæsen er en del af det danske retsvæsen, og dermed er et forvaltningsområde som Grønland ikke har hjemtaget, er det Grønlandske retsvæsen også helt sit eget. De grønlandske domstole, politiet og kriminalforsorgen hører godt nok administrativt under det danske, men retsområdet reguleres af en helt unik grønlandsk retsplejelov og kriminallov, der på mange måder ligger langt fra den danske.

Det kan være svært at forestille sig en dansk byret – som svarer til en grønlandsk kredsret – hvor dommer, anklager og forsvarer er lægpersoner og hvor selv kriminelle bag grove forbrydelser kommer i en åben anstalt hvor de kan gå til og fra for at arbejde og studere. Men det er helt almindeligt i Grønland hvor man traditionelt har fokuseret på at få de kriminelle på ret fod igen, snarere end på hævn og straf.

Skriftlige beretninger siden 1700-tallet viser hvordan grønlandsk retskultur traditionelt har haft fokus på resocialisering og rehabilitering istedet for straf. Grønland har altid været et lille samfund i antal indbyggere, og især tidligere var man helt afhængige af hinanden. Forbrydere blev kun sjældent udstødt af bygderne hvor deres arbejdskraft ikke var til at undvære. De gik dog ikke helt fri, men kunne blive sat til at dele sin fangst med en efterladt enke, samle bær til hele bygden som en slags tidlig samfundstjeneste eller blive udsat for latterliggørelse i en slags datidig version af vore dages rap battle.

En skulptur af en trommedanser foran Retten i Nuuk. (Foto: Maria Løkke Rasmussen).

Den norske polarfarer Fridtjof Nansen beskriver i sin bog Eskimoliv fra 1891 trommedansen som rettergang:

Deres rettergang var [...] af en ganske eiendommelig art og bestod i en slags duel. Denne udkjæmpedes ikke med skarpe vaaben, som i saakaldte civiliserede lande; grønlænderen gik i dette, som i andet, lempeligere tilverks, han udfordrede den, han følte sig forurettet af, til en syngestrød eller trommedans med sig. Denne fandt helst sted ved store sommerstevner, hvor mange folk var samlede med sine telte, og den foregik paa den vis, at de to, som skulde udjevne sine stridigheder, stillede sig frem mod hinanden inde i en ring af tilskuere, mænd og kvinder. Slaende paa en tamburin eller tromme, sang de nu efter tur nidviser om hinanden. I disse viser, der som regel var digtede paa forhaand, men undertiden ogsaa improviseredes, fortalte de om alt, hvad modstanderen havde forbrudt, og søgte efter bedste evne at gjøre ham latterlig. Den, som kunde faa tilhørerne til at le mest af sine vittigheder eller beskyldninger mod den anden, han var den seirende. Paa denne maade blev ofte lige indtil saa grove forbrydelser som mord revsede.

Selvom de grønlandske domstole den dag i dag har den grønlandske tromme som logo, er der ikke meget trommedans over en grønlandsk retssag længere. Retssagerne føres idag efter moderne principper, men de professionelle dommere har fortsat de kriminelles forhold og tilbagevenden til samfundet særligt for øje. I Grønland lægger dommeren derfor lige vægt på "gerningsmandsprincippet" som sigter på at bringe gerningsmanden tilbage på rette vej, som på "gerningsprincippet" som tager udgangspunkt i forbrydelsens grovhed. Det vil i princippet sige at den samme forbrydelse ikke straffes ens, da der skal tages særligt hensyn til gerningsmandens personlige forhold og hvordan han/hun bedst bringes på rette vej.

Det er en af grundene til at man har bevaret lægsystemet, for at sikre at dommerne der behandler sagerne, har den nødvendige sproglige og kulturelle indsigt til at vurdere hvad der er bedste tiltag for gerningsmanden. Hvis dommeren skulle være jurist, vil denne efter endt uddannelse være langt væk fra den lokale kontekst og grønlandsk sprog og kultur. I mange tilfælde ville den juridiske dommer blive en dansker da der ikke er mange grønlandske jurister i den lille befolkning der ikke har et juridisk fakultet og dermed en universitetsuddannelse som jurist. Og de siger sig selv at en dansker vil have endnu mindre kontekst- og sprogforståelse.

Vægtningen af gerningsmandsprinppet gør også, at man ikke har strafferammer i Grønland, som man f.eks. har det i Danmark, som siger at en bestemt forbrydelse 'koster' noget bestemt. I Grønland har man istedet ved den sidste retsreform, indført en 'foranstaltningsstige', der rangordner foranstaltningerne efter deres strenghed startende med advarsel og derefter bøde, betinget anstaltsanbringelse, tilsyn, samfundstjeneste, tilsyn i kombination med kortvarig anstaltsanbringelse, anstaltsanbringelse og tidsubestemt forvaring. Hertil kommer særlige foranstaltninger over for unge kriminelle og over for psykisk syge kriminelle.

Retten skal i hvert enkelt tilfælde vurdere hvilken foranstaltningstype der som udgangspunkt svarer til den begåede kriminalitet, og derefter vurdere, hvor på sanktionsstigen det enkelte tilfælde skal placeres. Retten kan herefter bevæge sig op eller ned ad stigen på grund af skærpende eller formildende omstændigheder eller ud fra individuelle resocialiseringshensyn.

Grønland fik sin første nedskrevne kriminallov i 1954 efter at tre danske jurister og sociologer sidst i 1940'erne havde gennemrejst Grønland på kryds og tværs for at undersøge hvad der var grønlandsk retspraksis. Loven blev siden hyldet som en af verdens mest humane, og forskere og embedsmænd fra hele verden rejste til Grønland for at nærstudere systemet og få inspiration til reformer i deres hjemlande.

Der var dog også mange der kritiserede retsvæsenet for at være for blødsødent og ineffektivt over for de kriminelle. I hvert fald blev det af mange påpeget at det ikke længere var tidssvarende med den voldsomme udvikling det grønlandske samfund havde gennemgået, siden retsvæsenet blev udformet i 1950'erne. Siden da var befolkningen blevet koncentreret i byerne, de gamle familiemønstre blev ændret og der skete en intensiv erhvervsudvikling.

I 1994 nedsatte man derfor Den Grønlandske Retsvæsenkommission der i ti år gennemanalyserede det grønlandske retsvæsen og i 2004 udgav en betænkning med anbefalinger til reformer. Betænkningen omfattede udkast til en ny retsplejelov og kriminallov som trådte i kraft i 2010.

De to nye lovsæt omfatter mange nye tiltag, så som den førnævnte foranstaltningsstige, en regulering af de tvangsindgreb borgeren kan udsættes for som led i politiets opklaring (telefonaflytning, tilbageholde i arrest, osv.) og etablering af en lukket anstalt så dømte for særligt grove forbrydelser ikke skal sendes til Danmark for at kunne afsone, mm.

Som nævnt valgte man dog at bevare ordningen med ikkejuridiske kredsdommere. Ordningen blev dog opgraderet og kvalitetssikret, ved at indføre en særlig kredsdommeruddannelse og sørge for, at dommerne blev ansat i fuldtidsstillinger. Samtidig blev den nye juridiske domstol Retten i Grønland etableret, til at tage særligt juridisk komplicerede sager fra kredsretterne, og til at sikre vejledning og uddannelse af dommerne.

På samme måde holdt man også fast i at dem der forsvarer tiltalte i retten, ikke nødvendigvis behøver være advokater, men fortsat som hovedregel er lægfolk. De blev dog også opgraderet og kvalitetsikret med en særlig forsvareruddannelse og autorisation, og der blev sikret vejledning af forsvarerne ved en forsvarerkoordinator at telefonvejledning. Samtidig gik betegnelsen fra bisidder til forsvarer for at sprogligt anerkende deres nye position hvor de bl.a. kan komme ind allerede når der rejses tiltale.

Endelig vedtog man at sidestille dansk og grønlandsk som retssprog, således at der i løbet af en retssag i praksis tales de to sprog samtidig, med tolkning begge veje, ligeså snart der er en udelukkende dansktalende til stede i retten.

Så er det grønlandske retsvæsen verden bedste? Ja og nej.

Kritikere af det grønlandske system peger på at det er krænkende for den grønlandske borgers retsfølelse, at man kan møde sin overfaldsmand eller voldtægtsmand i Brugsen kort tid efter han eller hun er blevet dømt. De peger også på at Grønland har oplevet en stigende kriminalitet og fortsat har et ekstremt højt antal sager om vold og seksualkriminalitet målt på antallet af borgere.

Dertil siger kritikerne at systemet slet ikke foranstalter så mildt som man skulle tro, da antallet af anstaltsanbragte i Grønland er 4-5 gange så højt som antallet af indsatte i danske fængsler og arresthuse målt i forhold til befolkningstallene, samt at de åbne anstalter i praksis er mere lukkede end et lukket dansk fængsel, da personalet ikke har tid til at lukke de foranstaltede ind og ud hvorfor de sidder spærret inde det meste af tiden. Andre kritiske røster går på at retsområdet er blevet for kompliceret til at lægfolk kan varetage det.

Tilhængere af det grønlandske retsvæsen fremhæver derimod systemet som et stærkt eksempel på den resocialiserende retstradition der er særligt udbredt i Europa og som Danmark også er en del af. Og hvor lægssystemet er en styrke der sikrer den nødvendige indsigt og sproglige og kulturelle kompetencer til at finde den rette foranstaltning til at få en kriminel på ret køl.

Tilhængerne mener i stedet at systemets nuværende udfordringer skal findes i manglende tilførsel af ressourcer til området, i form af sikring af midler til uddannelse og efteruddannelse af dommere og forsvarere, bemanning og uddannelse af mandskabet i anstalterne samt behandling af de kriminelles alkohol- eller stofmisbrug, psykologhjælp eller hjælp til at få et arbejde eller en bolig.

En undersøgelse af professor Flemming Balvig om grønlandernes retsbevidsthed (udkommet 2015) viser dog at befolkningen foretrækker et resocialiserende retsvæsen med fokus på gerningsmandsprincippet, også selvom befolkningen er mere udsat for personfarlig kriminalitet. Dertil foretrækker befolkningen også at dommer og forsvarer er lægfolk, snarere end jurister, akkurat som systemet er nu.